Má EU nějakou dobrou budoucnost?*

Václav Klaus

Je o mne známo, že jsem přísným kritikem EU. Nijak to neskrývám, nijak se za to neomlouvám. Dnes už to navíc není postojem až zas tak výjimečným. Dříve jsem byl více osamocen. Přesvědčených a přesvědčivých apologetů dnešní reality evropské integrace je už dnes strašně málo. Chtěl bych ale předeslat, že mi vždy šlo a jde i teď o kritiku konstruktivní, ne destruktivní.

Můj pohled je legitimním postojem člověka, který byl čtvrt století na špičce české politiky, a proto byl i aktivním účastníkem politiky evropské. Je postojem ekonoma, který se léta či vlastně už celá desetiletí zabývá studiem příčin evidentní nevýkonnosti evropské ekonomiky a z toho plynoucí ztráty pozice Evropy ve světě. Je postojem autora, kdo svými psanými texty a projevy už dávno vykročil z ekonomie do širšího společensko-vědního pohledu na evropský vývoj. Je pohledem někoho, kdo k těmto tématům nevydává pouze náhodné, izolované výroky, ale kdo o nich systematicky píše. A to nejen články, ale i knihy.

Rychle uvedu názvy těchto knih: Evropa pohledem politika, pohledem ekonoma (2001), Evropa Václava Klause (2004), Prezident republiky k Lisabonské smlouvě (2009), Evropská integrace bez iluzí (2011), My, Evropa a svět (2013). Několik z nich jsem jich vzal s sebou a nechám je v knihovně Vaší univerzity.

Jsem přesvědčen, že je má kritika fungování Evropské unie racionální, věcná, nikoli aprioristická. Vychází jak z teoretických poznatků, tak ze sledování statistických údajů i z pozorného rozhlížení se kolem sebe. Neplete si hodnocení plánů a záměrů s hodnocením reality. Je založena na přísném odlišování **normativních** postojů, tedy představ, jaký by svět být měl nebo jaký bychom si ho přáli mít, od **pozitivních**, chcete-li deskriptivních pohledů na to, jaký svět skutečně je.

Odlišnost chtění, přání, ne-li snu od reality je věcí normální, běžnou, samozřejmou. **Chybou je, když se jedno vydává za druhé**. Znali jsme to všichni, kdo jsme prožili komunismus. Dnešním studentům bych moc přál, aby podobnou zkušeností jako my nemuseli projít. To, co přichází, určitě nebude stejné jako to minulé. Přijde to v jiném převleku, v jiných barvách, s jinými prapory a hesly a to nás může mást. V tomto semestru přednáším na pražské VŠE **předmět**

* Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 26. října 2016.

„Transformační procesy“ a vracím se tam i k tomu, co naši transformaci na počátku 90. let předcházelo. Pro studenty odlišuji – nazývám to HM – hypotetický model centrálně plánované ekonomiky od RM, od reálného modelu této ekonomiky. Rozdíl byl obrovský.

Zdůrazňuji to proto, že se obávám, že nemenší rozdíl nastal – a stále se rozrůstá – i v případě dalšího velkého lidského projektu, dalšího velkého experimentu, kterým je **evropská integrace, resp. její dnes prosazovaná a vlastně již prosazená varianta**. Tímto experimentem je směřování k vytvoření sjednocené, ever-closer (jak se výstižně říká v angličtině), kontinentálně pojaté, tradiční evropské národní státy (nebo kolem jednoho národa utvořené státy) oslabující, ne-li likvidující unie.

Chci velmi rychle zdůraznit, že toto není jediný možný HM, jediný možný hypotetický model evropské integrace. Dovedu si představit její úplně jinou variantu, která by pro Evropu, pro evropské státy a národy, pro občany jednotlivých evropských zemí byla daleko příznivější a přínosnější.

Podívejme se nejprve na to, za co se dnešní EU vydává. Mohu se v tomto krátkém čase bohužel pokusit jen o velmi schematické vyjádření dnešního HM modelu EU:

- dnešní EU je prezentována – před světem i před občany svých členských zemí – jako společenství národů zajišťující mír na evropském kontinentě;
- jako demokraticky organizovaná a řízená skupina zemí, kde si démos připadá jako démos, kde je lid lidem v politickém smyslu, tedy kde je lid – nikoli politické a byrokratické elity – hlavním aktérem politického dění;
- jako koherentní, jednolitá, homogenní entita, monokulturně založená na jednotných evropských hodnotách a vzorcích chování. Rozdíl mezi kulturou např. Řecka, Finska, Irska či Portugalska je interpretován jako natolik zanedbatelný, že je násilná homogenizace Evropanů považována za snadnou a žádoucí;
- jako konglomerát zemí, kde jsou si všichni rovni (v orwellovském smyslu), kde je síla hlasu mocného Německa srovnatelná s hlasem malé Malty, Estonska či Slovinska;
- jako zcela altruistická instituce podobná rodině, kde slabším členům významně a dobrovolně pomáhají ti silnější;
- jako instituce, kde je opozice vůči oficiálním názorům nejen povolena a umožněna, ale i vítána;
- jako instituce, kde existuje skutečná, demokraticky utvářená a demokraticky implementovaná politika, atd., atd. Opakuji – vím, že tímto stručným náčrtem provádím pouhou modelovou zkratku daleko složitější reality.

Ve skutečnosti je dnešní EU něco úplně jiného:

- je to **entita bez lidu, bez démosu, to znamená bez demokracie**. Nesouhlasím s eufemistickými výroky, že EU charakterizuje demokratický deficit (což říci je dnes už téměř oficiálním stanoviskem). Jako následek výrazných de-demokratizačních tendencí, vyvolaných maastrichtskou a lisabonskou smlouvou, vidím v Evropě **post-demokracii**. Tedy něco úplně jiného než demokracii, resp. než její pouhý deficit;

- je to entita **s jen velmi slabou společnou identitou**. Pro mnohé z nás být Evropanem znamená převážně jen geografické vymezení. Pokud jde o naši skutečnou identitu, jsme primárně Češi, Slováci nebo Maďaři. A jsme na to hrdí. Jisté společné evropské znaky – stejně jako jistá evropská identita – nepochybně také existují, ale jsou relativně slabé. Evropa nikdy nebyla "tavícím kotlem" (melting pot) v americkém slova smyslu (i když asi už jen v původním, nikoli dnešním americkém pojetí);

- je to entita, která zneužívá pojem subsidiarita k zamaskování skutečného stavu věcí a k zamlčování převládající tendence, kterou je neustále **narůstající centralizace veškerých rozhodovacích procesů** a přenášení více a více oblastí rozhodování od jednotlivých států do Bruselu;

- je to – zvláště po Lisabonské smlouvě, které jsem se jak známo intenzivně bránil – entita **s jedinou dominantní zemí**, Německem, které – jak nedávno prohlásil německý "Staatsminister für Europa", Michael Roth – musí v Evropě převzít vedoucí roli, ať se mu to samotnému líbí či nikoli. Zejména malé středoevropské země to musí chápat jako riziko vůči své integritě, autonomii, suverenitě;

- je to entita **bez autentické, skutečné solidarity**. Pomoc Řecku – a to ví Slovensko více než dobře – nebyla dobrovolnou národní sbírkou Slováků na Řeky. Byla to za "solidaritu" vydávaná politika evropských elit, prováděná za peníze evropských daňových poplatníků, kteří si to většinou nepřáli;

- je to entita oslabená **nefunkční měnovou unií**, založenou na seskupení ekonomicky málo kompatibilních zemí a oslabená – jak ukazuje dnešní migrační krize – **nepromyšleným zrušením hranic**, Schengenem.

Ten první seznam, který jsem uvedl, je propagandistickou verzí dnešní EU, ten druhý je realitou dnešní EU.

Svou již zmíněnou knihu **Evropská integrace bez iluzí**, která vyšla v osmi evropských jazycích, jsem založil na důrazném **odlišování evropské integrační (převážně ještě kooperativní) fáze a evropské unifikační (tedy centralizační) fáze**. Mnoho lidí nepostřehlo, že došlo k fundamentální přeměně

integračního modelu. Tato změna sice neproběhla přes noc, protože šlo o proces, ale je symbolizována jedním klíčovým dokumentem, Maastrichtskou smlouvou. Ta byla zformulována v prosinci 1992, v okamžiku, kdy měli Češi a Slováci jiné starosti – bylo to tři týdny před rozdělením společného státu. Příliš jsme se tehdy této **kvalitativní změně** evropského integračního procesu nevěnovali.

Ta byla navenek vyjádřena změnou jednoho písmene. Místo ES (Evropské společenství) přišla EU (Evropská unie). To vedlo k zásadnímu přesunu rozhodování do bruselského centra a k realizaci dvou radikálních, evropskou historii měnících procesů – **Schengenu a Eura**. Oba byly „prodány" evropské veřejnosti jako život usnadňující a obohacující změny, jako možnost přejíždět do jiných zemí bez ukazování pasu a bez měnění si peněz na hranicích, jako efekty či benefity zadarmo. Už tento efekt údajně „zadarmo" musel být podezřelý. Každý rozumný člověk ví, že zadarmo není nic, že se to tak jen zdá. Často se stává, že člověk vidí jen povrchní, bezprostřední, krátkodobé efekty a že nevidí náklady dlouhodobé, které nemusí být okamžité a bezprostřední. To veřejnosti říkal jen málokterý politik.

Je evidentní, že **jak Schengen, tak Euro náklady mají**. O nemalých nákladech toho prvního projektu přesvědčila snad už každého současná migrační krize, o nákladech společné evropské měny nás přesvědčila dluhová krize řady evropských, zejména jižních zemí, nepřetržitá, dosud nevyřešená krize řecká, povinné přerozdělovací procesy v rámci EU, atd.

Mnozí jsme na tyto problémy upozorňovali s předstihem. Byli jsme označováni jako euroskeptici, i když my jsme trvali na tom, že jsme eurorealisté. Proč naše varování nebylo bráno na vědomí? Proč došlo k tak velkému podcenění nákladů obou těchto velkých projektů evropské unifikace? Nejen veřejností, ale i politiky, kteří je prosazovali?

Byla to krátkozrakost, nepozornost, nedostatečná analýza, chybné předpoklady, obvyklé lidské preferování viditelného krátkodobého efektu před v čase a prostoru rozptýleným dlouhodobým nákladem? Bylo to – a teď si vypůjčím slavná slova francouzského ekonoma Frédérica Bastiata, dnes již více než 160 let stará, v jeho slavného pamfletu **„What Is Seen and What Is Not Seen?"**. Ten je stejně aktuální i dnes. Čili, byl to pouhý lidský defekt? Defekt umožněný silou a propagandou pozitivních očekávání ohledně jakýchkoli evropských integračních procesů?

Nebo to bylo něco jiného? Něco daleko horšího, daleko méně omluvitelného? Nebyly ony negativní důsledky samotným záměrem? Nebylo záměrem hlavních demiurgů evropského integračního procesu učinit kroky, o kterých věděli, že jsou předčasné a samy o sobě nefunkční (a dlouhodobě neudržitelné)? Nebylo to tak, že dobře věděli, že nemohou dlouho přetrvávat bez dalších navazujících kroků, které však už půvab oněch prvních líbivých opatření neměly a které byly – svými dopady na samotnou existenci jednotlivých evropských států a jejich elementární suverenitu – pro občany jednotlivých států tehdy ještě evidentně nepřijatelné? Nezatajovalo se vědomě, že Schengen vlastně konec konců vyžaduje evropskou armádu, evropskou policii, ale i např. evropské přerozdělování migrantů, jejichž masový příchod umožnilo právě zrušení hranic? Nebylo zamlčováno záměrně, že Euro, evropská měnová unie, nemůže dlouhodobě existovat bez evropské fiskální (či finanční) a evropské politické unie a že musí nastat trvalé rozsáhlé evropské přerozdělování? Mám strach, že právě toto bylo záměrem a že právě toto bylo významnější než ona – spíše omluvitelná – krátkozrakost lidského uvažování. Již před mnoha lety jsem říkával, že jak Schengen, tak Euro jsou projekty pro dobré počasí. Jakmile skončí teplé a suché léto, jakmile přijdou podzimní deště, zimní sníh a mráz, důsledky děravé střechy se hned projeví. Tak tomu bylo i v tomto případě.

Abych se vrátil k otázce v nadpisu. Evropa **může mít dobrou budoucnost**, když provede fundamentální změnu, neboli hlubokou rekonstrukci svého institucionálního rámce a ideologie, na níž byl dosavadní vývoj založen. Prostě, když se spraví nebo radši vymění celá střecha.

Evropská unie podle mého názoru **žádnou dobrou budoucnost mít nemůže**. Ta je slepou uličkou, která nikam nevede. Tato ulička musí být opuštěna. Čím dříve bude opuštěna, tím bude pro Evropu, a její dobrou budoucnost, lépe. A o tu by nám všem mělo jít.

24. 10. 2016